

Birgit Rommelspacher

DESNIČARSKA SKRAJNOST IN RASISTIČNO NASILJE

KONTROVERZNOSTI O VZROKIH

Vse od združitve je bilo tako v Vzhodni kot Zahodni Nemčiji opaziti velik porast rasističnega nasilja in skrajno desničarskih izgrediv. Ta potek dogodkov je med strokovnjaki in strokovnjakinjami z različnih področij sprožil živahno in raznoliko nesoglasje o možnih vzrokih tega nasilja. Ali je vzroke iskati v rastoči gospodarski negotovosti, v pomanjkanju perspektive za mlade, ali pa gre zlasti za strah pred tujci, kot ga poznamo že od drugod? Ali so morebiti v ospredju ekonomski interesi bogate Zahodne Evrope, ki bi se rada zavarovala pred selitvijo revščine? Ali pa so nasilna dejanja izraz na novo prebujenega moškega šovinizma, ki se opira na najslabšo nemško tradicijo? Mnogo je prerekanja, vendar spori po mojem mnenju nastajajo na sicer slabo pregledni razmejitvi med naslednjima poloma: enim, ki pravi, da je treba rasizem in nasilje razumeti kot simptom vladajoče družbe, kot pojav, ki izhaja iz njene logike in njenih interesov; in drugim, ki razlaga pojav kot minljiv znak krize, v katerem prihajajo do izraza posebni problemi obrobni skupin.

Z namenom, da podrobneje razdelam to vprašanje, bom kritično soočila najpomembnejše razlage iz sociologije, psihologije in iz feminizma.

TEZA O INDIVIDUALIZACIJI

Pri sociološki razpravi je osrednjega pomena teza o rizični družbi /*Risikogesellschaft*/ (Beck 1986), ki trdi, da

klasične vrednote vedno bolj propadajo, da so tradicionalni življenjski vzorci vse bolj ohlapni in da na življenje vse bolj vplivajo nevidni procesi kot na primer grozeča ekološka katastrofa. Poleg tega je razpad političnih blokov pripeljal do krize pogledov na svet in do razpada tradicionalne podobe sovražnika, tako da zdaj mnogi iščejo oporo in držo v skrajno desničarski naravnosti.

Popolnoma nesporno je, da tak proces poteka že desetletja, ali pa celo vse od industrializacije. Nedvomno je kapitalizacija vseh življenjskih področij v tem času pripeljala do razmer, v katerih je posameznik prepuščen samemu sebi kot še nikoli doslej. Vprašanje pa je, ali ta individualizacija in razpad splošno veljavnih norm zanesljivo pelje k iskanju desničarskih vzorcev mišljenja. Zanimivo je, da je v tovrstnih analizah proces individualizacije vrednoten v prvi vrsti kot nevarnost in izguba. Po mojem mnenju pa bi se bilo treba vprašati, ali individualizacija ne prinaša tudi krepitve samoodločanja in s tem spoštovanja drugačnosti, kritičnega vrednotenja samo po sebi danih norm in njihovega izločevalnega učinka, kakor tudi zvečane sposobnosti za vzdrževanje nejasnosti in nasprotja.

Abstraktno prav gotovo ne moremo najti odgovora, pač pa si moramo ogledati empirijo.

Za začetek nam raziskava Heitmeyerja (1989), najbolj znanega zastopnika individualizacijske teze, pokaže, da med pričakovanimi dejavniki ni najti

nikakršne odvisnosti. Niti družbeni položaj pri delu in v družini, niti samopodoba, naj bo pozitivna ali negativna, niti splošne težave v orientaciji niso v soodvisnosti z avtoritarnim in nacionalističnim prepričanjem. Tudi v njegovi novejši raziskavi, bielefeldski študiji desničarskega ekstremizma (1992), ni mogoče ugotoviti nikakršne povezave med posameznimi dejavniki.

Obstaja le ena značilna soodvisnost, namreč, s skrajno desničarsko naravnostjo je povezana instrumentalistična poklicna naravnost (t. j., prevladujoča usmeritev k denarju, vzponu in statusu). Torej, tisti mladi, ki jim denar v njihovem poklicu veliko pomeni, bolj cenijo nasilje in so ga bolj pripravljeni tudi izvajati. Najpomembnejši merili sta jim moč in nadrejenost, druge ljudi pa sodijo zlasti po njihovi koristnosti za lastne potrebe. Tak povzpetniški nazor pelje v sovraštvo do vseh, ki v logiki zgornjih vrednot ne najdejo svojega mesta.

Istim iztočnicam sledi tübinška raziskava Helda Horna Leiprechta in Markakisa (1992), ki sta anketirala za tübinško področje reprezentativen vzorec mladine in mladih delavcev o njihovi politični naravnosti. Razdelila sta jih na zapostavljene in nezapostavljene, in sicer po dejavnih delovnega mesta, poklicne prihodnosti, izobrazbe, ekonomske preskrbljenosti in socializacije. Izkazalo se je, da so zapostavljeni značilno manj rasistično usmerjeni kot nezapostavljeni. Ko sta poskušala natančneje utemeljiti te tudi za strokovnjake nepričakovane rezultate, sta ugotovila, da se pri teh mladih rigidne tendence po ograjevanju od priseljencev povezujejo predvsem z ideologijo življenjskega vzpona in dosežka. Ta kompleks je povzet v pojmu »šovinizem blaginje« /*Wohlstandschauvinismus*/, ki izenači materialno nadrejen položaj z zahtevo po političnih, kulturnih in osebnih predpravicah. Kaže se v pretirani identifikaciji z »interesi nemškega gospodarstva« po načelu: Mi smo najboljši in to po lastni zaslugi. Kot po Heitmeyerju tudi pri teh mladih vlada instrumentalni način razmišljanja o svojih potrebah; naseljence

in begunce sodijo izključno po tem, ali škodijo ali koristijo. Največkrat živijo v dobro situiranih pogojih in se ne počutijo konkretno, pač pa difuzno in na splošno ogrožene od naseljencev.

Kako lahko razložimo ta razkorak med občutki ogroženosti in dejansko preskrbljenostjo?

Tu nam bo pomagala še ena raziskava Hoffmeistra in Silla (1993). Tudi ta dva avtorja sta izhajala iz teze o individualizaciji in anketirala skoraj petsto mladincev in mlajših odraslih z namenom, da ugotovita, ali slaba preskrbljenost in negotovost v življenju pripelje k avtoritarnim nazorom.

Tudi ta raziskovalca sta bila, kot sama pravita, pri vrednotenju precej presenečena, ko sta ugotovila, da med preskrbljenostjo in avtoritarizmom ni nobene povezave. Na srečo potem – v nasprotju s Heitmeyerjem – nista več sledila svojemu teoretskemu konceptu, temveč sta naprej razdelala med seboj neodvisni spremenljivki avtoritarizma in nestabilnosti.

Nestabilni niso nujno avtoritarni, v celoti vzeto celo malo manj kot stabilni. Zato pa je bilo sorazmerno veliko mladih, ki so izhajali iz dobro situiranih, stabilnih razmer in so bili opremljeni z ustrezno stabilno samopodobo, nagnjenih k avtoritarnosti in k desničarskim in rasističnim predstavam.

Potem so se natančneje posvetili tej skupini mladih in ugotovili, da so vseskozi pod velikim pritiskom, da bi bili uspešni, to pa so nekritično prevzeli od svojih staršev. Občudujejo in idealizirajo poklicne in ekonomske uspehe svojih staršev; samoumevno se jim zdi, da bodo tudi sami pripadali uspešnemu delu populacije. Vsceno pa je to pogosto v nasprotju z njihovimi dejanskimi izkušnjami, na primer, če so šolske ocene pod pričakovanimi. Toda kljub temu ohranijo svoj ideal in svoje strahove pred neuspehom projicirajo na druge: nesposobne učitelje, korumpirane politike in lene priseljence. Sami se (še) niso potrdili, vendar pa po lastnem mnenju samoumevno spadajo k eliti, ta razkorak pa se izraža v

občutku ogroženosti z vseh strani. Ker bi jim lahko vsakdo oporekal njihov položaj, so do vseh nezaupljivi, življenje pa doživljajo kot stalen boj vseh proti vsem, v katerem napredujejo le najkrepkejši.

Seveda je tudi med nestabilnim delom mladih nekaj avtoritarnih. Tudi oni občutijo okolico kot pretežno sovražno, vendar je tu motiv drugačen. Praviloma so se morali stalno boriti z velikim številom nasprotij. Večinoma imajo za sabo zelo težke razmere v družini in veliko negativnih socialnih izkušenj, tako da ima njihovo nezaupanje precej osnove v stvarnosti. Zato se lahko na podlagi drugačnih življenjskih izkušenj to nezaupanje omaja, vse do skrajne odvisnosti od posamezne situacije in stalnega nihanja med nasprotujočimi si ocenami. Iz tega seveda sledi, da je lahko vplivati nanje. Nasprotno pa pri stabilno-avtoritarnem nezaupanju in »borbeni« mentaliteti pride do utrjene podobe sveta, zaradi katere so se njeni nosilci pripravljani boriti proti vsem, ki bi lahko podvomili v njihovo zahtevo po premoči.

Tukaj torej najdemo razlago za gornje neskladje: tak mladenič, vzemimo, ni realno ogrožen od priseljencev, pač pa precej bolj od svojega lastnega neuspeha, s katerim se ne more in noče sprijazniti. Mora ga projicirati na druge. Kolikor večji je torej razkorak med zahtevami in resničnostjo, toliko bolj je le-ta podvržena idealizaciji, toliko večja potreba nastane po projekciji, da bi le lahko pripisal sebi večjo vrednost in se stabiliziral.

Na ta vprašanja bo morala odgovoriti psihologija, ki se prav tako ukvarja s tem. Še prej pa povzetek socioloških analiz:

1. Vsi se strinjajo z ugotovitvijo, da materialna ogroženost ni večji rizični dejavnik za skrajno desne nazore. Predpostavka, da naj bi bilo najti rasistično miselnost zlasti v nižjih slojih, se je pokazala za predsodek srednjega sloja, kot že v prejšnjih raziskavah.

2. Socialna integracija na delovnem mestu, v družini in med prijatelji ne varuje pred desničarsko in rasistično nastrojenostjo.

3. Tudi dezorientiranost ali nestabilnost nista dejavnika, ki bi pogojevala avtoritarno-nacionalistične nazore.

Iz vseh treh raziskav se kristalizira neki kompleks, ki ga Heitner imenuje instrumentalistična naravnost v poklicu, v Tübingenu mu rečejo blaginjski šovinizem, v Münstru pa oboževanje uspeha in borbena mentaliteta. V tem kompleksu se kaže forsirana identifikacija z vrednotami uspeha, blaginje, kariere in denarja, iz katere izhaja zavračanje vseh, ki veljajo za nesposobne, ali pa so videti brez truda preskrbljeni.

Da gre res za tak kompleks, potrjuje tudi dejstvo, da se rasistično nasilje, ki narašča v Nemčiji, v zadnjih dveh ali treh letih ne znaša le nad begunci in priseljenci, pač pa tudi nad invalidi, homoseksualci in lezbijkami, brezdomci in levičarji, še zlasti, če se izpostavljajo kot antirasisti.

V tem pogledu se tovrstno nasilje sklada z že obstoječim, »normalnim« seksističnim nasiljem, ki je v naš vsakdan prineslo posilstva, umore in znašanje nad ženskami.

Ti dve vrsti nasilja imata skupno to, da ne gre za posamezne zločine v smislu običajnega kriminala, ampak za nekaj, kar na anglo-ameriškem govornem področju opisujejo kot »hate-crimes«, zločine iz sovraštva. Pri takem zločinu je izraženo sovraštvo do določene skupine ljudi. Torej so to v prvem planu instrumentalna in ne ekspresivna dejanja, kot bi rekli v psihologiji. Njihov smisel ni v njih samih, torej v izživiljanju čustvene ali spolne napetosti, pač pa naj bi služila kot primer in dokaz nečesa.

Ta nasilna dejanja naj bi pokazala, da si njihovi storilci želijo belo, heteroseksualno, patriarhalno družbo, v kateri imajo moč in besedo samo sposobni, prilagojeni in uspešni, ter hkrati želijo dokazati, da sami pripadajo tej eliti.

Nastrojeni so proti vsem, ki ugovarjajo tem predstavam in zares ali navidez dvomijo o njih. Hočejo jim pokazati »njihovo mesto« na obrobju družbe ali pa jih popolnoma pregnati iz nje.

Pri tem ima sovraštvo do tako imenovanih tujcev veliko opraviti z lastno

samopotrditvijo, s strahom pred svojo nezadostnostjo, da bi pripadali uspešnim in močnim.

Ta motiv, kot smo že rekli, spodbuja psihološko diskusijo. Po njej tujci niso tisti, ki nas ogrožajo, pač pa gre za odcepljene, potlačene delčke nas samih; tuji smo sami sebi, in samo če premagamo to razcepljenost v sebi, se lahko soočimo s tujci.

STRAH PRED TUJCI

Kot je pokazala že münsterska raziskava, je zlasti strah pred neuspehom tisto, kar je treba potlačiti. Zaradi fiksacije na uspešnost se je treba ograditi od osnovnih potreb po sproščenosti, od želje po preskrbljenosti, od lastnih slabosti. Ti potlačeni nagibi se potem odražajo v »tujcih«: oni so navidez tisti, ki lahko brezskrbno živijo tja v en dan, ki si jim ni treba delati skrbi, saj morajo le nastaviti roko, pa imajo vsega v obilju. Vzrok je očitno nasilna zavist.

Menim, da prav tako ni naključje, da so posebej izražene strasti do Romov. Prav oni, ali bolje, njihova podoba je taka, da še zlasti učinkovito spodbuja dvome o naših vrednotah: »ljubo doma«, blaginja, dominacija načela uspešnosti.

Nasproti potrebi po preskrbljenosti stoji trdo geslo »pravi mož je vedno sam«, se pravi, da se ima za vse zahvaliti samemu sebi in da se s svojimi vrtilinami in disciplino odreka vsem odvisnostim in razvadam. Ta samodisciplina in trdota do sebe se sprevrča v sovraštvo do vseh, ki navidez brezskrbno, zlasti pa na tuj račun uživajo življenje.

Tudi v primeru nestrpnosti do invalidov oziroma evgenskega rasizma je opaziti tako razcepljenost. Tu gre najprej za strah pred lastno ranljivostjo, strah pred socialno izolacijo in odvisnostjo. Taki strahovi se zrcalijo v odnosih z invalidi. Da bi premagali te strahove, bi bilo najprikladneje, če bi se solidarizirali z bojem invalidov za človeka vredne življenjske pogoje in enakopravne možnosti. Konec koncev mora vsakdo računati s tem, da bo v danem trenutku svojega

življenja od koga odvisen. Skupen interes je torej očitno.

Taki solidarizaciji z invalidi pa nasprotuje nevarnost izključitve iz družbe privilegiranih. Zato se je treba na vsak način otresti strahu pred kakršnokoli telesno okvaro, da bi si lahko potrdili svojo pripadnost sposobnim, močnim in privilegiranim.

Očitno ne zadošča, da se človek sprijazni sam s sabo in ozavešči, kar je bilo prej potlačeno (kot piše v večini psiholoških analiz, npr. Kristewa 1990 ali Bauriedl 1992), pač pa se moramo poleg tega vprašati tudi po vzrokih potlačitve. Zakaj je toliko ljudi pripravljenih zapostavljati prvinske potrebe s »samodisciplino«? Zakaj toliko ljudi prostovoljno sodeluje pri zatiranju samih sebe?

Po moje bi lahko kar nekaj o tem izvedeli iz psihologije spolov. Disciplinarnost in pričakovanje uspeha, ki jima je podvržena večina zahodnih moških vse od otroštva, se jim, kot kaže, kar splača. Četudi se občutljivejši med njimi pritožujejo nad primanjkljaji v strukturi svoje osebnosti, zaradi česar občutijo veliko socialnih in čustvenih omejitev, je to vseeno malokomu dovolj dober razlog, da bi spremenil svoj položaj. Kaže, da moč in položaj v družbi bogato odtehtata omenjene primanjkljaje.

S tem hočem reči, da so psihološke analize, ki opazujejo zgolj proces potlačitve, prekratke tam, kjer bi morale upoštevati tudi vlogo od tega odvisnih materialnih in socialnih privilegijev. Samo tako lahko razumemo, zakaj je v naši razpravi samodiscipliniranje tako pomembno in zakaj nasilnost sprožajo prav tisti, ki zbujejo pomisleke o vrednotah, kakršni sta avtonomija in sposobnost.

Enako malo, kolikor se omenjene psihološke analize posvečajo privilegiranju, namenjajo pozornosti tudi odnosom moči med večinami in manjšinami. Zdi se celo, da se hočejo povsem izogniti psihologizaciji te razsežnosti. Tako na primer skoraj nikoli ni zastavljeno vprašanje, ali morda nelagodje belcev pred etničnimi manjšinami, še zlasti obarvanimi, nima kaj opraviti tudi z nemško kolonialno

zgodovino; ali to nelagodje morda ne izvira tudi iz prepovedanih občutkov prevlade nad njimi. Občutki pač niso čisto abstraktne ali naravne danosti, ki se odražajo v nas, ampak zbir osebnih izkušenj, v katere je vpletena tudi narodna zgodovina.

Ta vpletenost zgodovine je pri nas zelo očitna v obnašanju in občutkih pri srečanjih z Judi. Večina Nemcev, ne Judov, pri tem občuti nelagodje in razdrobljene občutke krivde. Nič čudnega, saj pri teh občutkih pridejo do izraza zavedanje naše pripadnosti narodu in njegovim preteklim zločinom.

Če pa tak stik v psihološki analizi abstrahiramo na srečanje med »jazom« in »tujim«, s tem zanikamo delujoče razmerje moči in njegovo zgodovino, razmerje med dominantnim in diskriminiranim osebkom pa spremenimo v samospoznanjski dogodek. Tako postane »tujost« odsev samoodtujitve, zraven pa se pojavi nuja, da se ukvarjamo s sabo, da bi razčistili globine lastne tragike.

V povezavi s tem govori črni psihoanalitik Frantz Fanon (1986) s Karibov o večvrednostnem kompleksu belcev, ki izrabljajo črnce za povečevanje lastnega ega.

Taka funkcionalizacija drugih je ukrojena po meri moškega samoumevanja, ki se kaže zlasti v omejevanju drugih in v njihovem podrejanju. Strinjam se z mnenjem feministk, da je ta težnja po dominaciji vsidrana globoko v naše patriarhalne tradicije.

Tudi na pogled se zdi teza pravilna: saj so vendar horde moških tiste, ki uničujejo domove beguncev ter napadajo in ubijajo pripadnike manjšin. Zato torej vprašanje: Ali je rasizem moški problem?

Še prej pa kratek povzetek psihološke argumentacije:

1. Nedvomno se v rasizmu in sovraštvu do tujcev odraža tudi problematika, lastna dominantni večini. Ta večina povnanja svoja lastna nasprotja in notranje konflikte ter izrablja oziroma funkcionalizira druge za izražanje lastnih problemov. V tem smislu lahko govorimo tudi o psihološkem izkoriščanju.

2. Problematika večinske družbe izhaja zlasti iz prizadevanj za zagotovitev njene dominantnosti in privilegiranosti. Zato psihološka analiza pove le pol resnice, če prepozna kot vzrok potiskanje in samoodtujitev, zraven pa ne opiše dobička, ki izhaja iz tega, niti se ne vpraša po vzroku potiskanja.

3. Predstave in občutki v zvezi s »tujci« niso abstraktne, antropološke, od časa neodvisne konstante; vsaka ima svoj zgodovinski odraz; v odnosih do priseljencev in etničnih manjšin se zrcali tudi naša zgodovina, ki je bila skovana tudi s pomočjo kolonializma in holokavsta. Psihološka abstrakcija, ki opazuje samo fenomen »tujega«, prispeva k zanemarjanju te zgodovine in ne more uvideti, kako močno oblikuje odnose med večino in manjšinami tudi ekonomsko, kulturno in psihološko izkoriščanje.

Kljub dejanskim razmerjem moči med domačini in priseljenci v Nemčiji se strah pred »tujci« rojeva v prvi vrsti kot strah pred dvomom o obstoječih normah in življenjskih navadah, v katerih je zasidrana tudi ekonomska in politično-ideološka zahteva po premoči zahodnega sveta.

Strah pred izgubo moči in dvom v to dominantnost pa se v pogovorih največkrat poenačita z eksistenčnimi strahovi glede dela, stanovanja in življenjske perspektive. Strah pred izgubo premoženjskega položaja torej preimenujejo v boj za preživetje.

Več kot imaš izgubiti, bolj se ukvarjaš z varovanjem tega. Le tako lahko pojasnimo, zakaj revnejše dežele sprejemajo po nekajkrat več beguncev kot bogate. Enako kakor gradimo vedno višje zidove okoli bogate Zahodne Evrope, se tudi sami ograjujemo od priseljencev z izgovori o tem, kaj je naše in kaj njihovo.

Zdaj pa k vprašanju soodvisnosti med rasizmom in seksizmom.

RASIZEM - MOŠKO NASILJE?

Če si ogledamo nasilne rasistične izgrede, je povezava očitna: dejansko gre skoraj izključno za moške, in sicer v 95%. V

skrajno desničarskih klikah vlada oholo moško vedenje. Tudi če so ženske dejavne, imajo le vlogo prijateljske podpore iz ozadja.

Tako brutalno nasilje moških vsekakor ni nič novega. Na stotine žensk letno postane žrtev seksističnega nasilja. Novost je v tem, da se to kaže javno in je eksplicitni sestavni del političnega koncepta.

Nedvomno obstaja tudi bližja povezava med rasizmom in seksizmom. Že iz izraza »gosposka rasa« /*Herrenrasse*/ je jasno, da si lahko iz tega kaj obetajo zlasti gospodje /*Herren*/. Prav tako so mehanizmi segregacije žensk in etničnih manjšin na ta način, da jih pojmujejo kot »druge«, kulturnozgodovinsko v mnogih pogledih skoraj enaki.

Vsekakor pa iz tega ni treba sklepati, da so ženske manj rasistične. Prav njihova zatiranost pod patriarhalnim gospodstvom bi lahko bila zadosten razlog, da se znejejo nad še šibkejšimi. Prepoznavni znak vladajočih ideologij je prav v tem, da postanejo zatiranim samoumevne. Zgodovina, vsaj nemška, pa pokaže, da ženske niti v kolonialističnih niti v nacističnih časih niso bile posebno imune pred rasizmom in antisemitizmom, kaj šele, da bi jima aktivno nasprotovale.

Rasizem moramo torej raziskati glede na njegove spolno-specifične pojavne oblike. Lahko ugotovimo, da nasilje izvajajo zlasti moški. Pri volitvenih rezultatih pa razlike niso več tako ostre: skrajno desne stranke volijo dve tretjine moški, tretjino pa ženske; in to ne le v Nemčiji, temveč v vseh zahodnih industrijskih državah. Pri anketah o sovražstvu do tujcev pa že ne najdemo več razlike med moškimi in ženskami. (Roth 1989; to velja tudi za zgoraj navedene sociološke raziskave, ki sicer kažejo malo manjšo sovražnost do tujcev pri dekletih in mladih ženskah, vendar pa ta razlika ne dosega ravni značilnosti).

Očitno se torej ženske umaknejo, ko se združita rasistično in šovinistično obnašanje. Prav tako jih malo zanima stranka, ki zastopa zlasti moške interese. Vendar pa je lahko po svoji rasistični

usmeritvi za ženske zanimiva tudi kakšna skrajno desna stranka. Tako lahko po moje utemeljimo sicer omejen, a vseeno znaten delež žensk pri volilnih uspehih nemških republikancev.

Ženske pa niso odvisne samo od moških, ampak odkrivajo tudi značilno ženske oblike rasizma. Nekatero negotovo nočejo paziti črnih otrok, kakšne ženske pa vidijo v črncu prototip posiljevalca. S tem se razbremenijo, da se jim ni treba soočiti z nasiljem in maltretiranjem »svojih« moških. Tudi to je ena od oblik psihološkega izkoriščanja, ki konec koncev škodi tudi izkoriščevalki, saj se izogiba soočenju z realnim.

Če torej govorimo samo o rasizmu, ki se kaže v nasilju, ga lahko izenačimo s seksizmom. V tem primeru je rasizem v prvi vrsti domena moških, za katero ne bi smeli kriviti tudi žensk in jim tako puščati breme odgovornosti.

Lahko pa rečemo, da med rasizmom in seksizmom obstaja še tesnejša povezava. V obeh primerih namreč diskriminacijo povzročajo razlike, ki temeljijo na bioloških znakih. Na to povezavo kaže tudi značilno moško samozavedanje, ki postavlja ograjevanje od drugih in njihovo poniževanje za pogoj avtonomije in uspešnosti. Zaradi vsega tega pa rasizem še ni izključno moška reč, kajti so tudi ženske del tega sistema in svoje lastne interese povezujejo z interesi belega moškega, in toliko je to tudi njihov problem.

SKLEP

Če se sprehodimo po različnih poskusih razlag, lahko iz njihove utemeljitve, še bolj pa iz posplošitve njihovih zaključkov, jasno ugotovimo njihov obrambni značaj.

Pri feministkah tiči obramba v premočno poudarjenem deležu moškega šovinizma, kar naj bi dopuščalo sklepati, da je rasizem stvar moških.

Pri psihološki utemeljitvi se obramba kaže v ponotranjanju »tujega« v lastno, kot zrcaljenje potlačenega. S tem abstrahiramo strah pred tujci v neko nezgodovinsko antropološko konstanto in

postavimo v oklepaj konkretne interese in razmerja moči.

Sociološke raziskave pa s pomočjo individualizacijske teorije prenašajo »problem« na nižje sloje in obrobne skupine, zlasti pa ga razglašajo za problem mladih. Tako dobijo temo »mladi in nasilje« in jo, oropano njenega političnega značaja, slikajo kot dejanja iz obupa ali kot klic ogroženih na pomoč.

Iz vseh razlag pa se hkrati kristalizira neki skupni imenovalec: K avtoritarno-nacionalističnim in rasističnim nazorom so najbolj nagnjeni tisti mladi in mlajši odrasli, ki se identificirajo z vladajočim vrednotenjem denarja, kariere in uspeha ter nekritično prevzemajo zahteve svojih staršev, povečujejo življenjski pomen truda in reducirajo medčloveške odnose na njihovo funkcionalnost za uveljavljanje lastnih interesov.

Nasprotno od pričakovani večine raziskovalcev to ni izključno ali pretežno problem zapostavljenih, ampak v svoji sistematski pojavnosti zlasti problem etabliranih in tistih, ki naj bi po pričakovanju drugih, pa tudi svojih, nekoč sodili v ta krog s pomočjo nasilja, usmerjenega proti sebi in drugim. Iz tega izhaja, da ne moremo govoriti o kakšnem protestu, pač pa zgolj o zagrizenih poskusih, držati z drugimi.

Spričo takega nasilnega obnašanja se mora družba vprašati, do kod je treba odpreti njena vhodna vrata; koliko se mora posameznik omejiti le na to, da se žene za uspehom, da bi ustrezal danim vzorcem; in nasploh, koliko je v zahodni kulturi vladajoče pojmovanje ekonomskega uspeha izenačeno s kulturno, politično in človeško nadrejenostjo.

Zato je prav neproduktivno klicati k ponovnemu osmišljanju starih vrednot delavnosti, reda in družine, zraven pa oporekati generaciji 68, da so preveč dvomili v avtoriteto in tako prepustili naslednjo generacijo samo sebi. Menim, da je ostalo premalo in ne preveč duha iz leta 68. Kje pa se je zares uveljavila kritika tistega časa v miselnosti gospodarskega čudeža, ki je tako pridno in učinkovito opravila s preteklostjo? Generacija iz

oseminšestdesetega je napadala prav to krnitev človeka na homo economicus in pritiske staršev. — Kar seveda pomeni tudi, da so se v gibanju zrcalile deloma analogne predstave moralne strogosti in avtoritarizma tistega časa.

Tudi celostna politika do priseljencev vse od povojnega obdobja ni bila nič drugega kot gospodarska politika; pomen priseljencev je bil torej reduciran na gospodarske dejavnike. Ta funkcionalistični način mišljenja se zdaj vrača v predstavah mladih — še okrepljen zaradi pritiska, da morajo zadostiti starševskim zahtevam.

Zlasti pa: analize, ki navidez povsem nepristransko kličejo nazaj k družini, naravnemu okolju in delovni etiki, niso samo politično neustrezne, ampak so tudi v nevarnem neskladju z zgodovinskim naukom.

Če se obvladovanje zgodovinskega znanja ne nanaša na število obletnic in knjižnih publikacij, ampak na to, kako prisotna je v človekovem načinu razmišljanja preteklost, lahko trdimo samo, da ti avtorji stojijo na precej trhljih nogah. Iz tega verjetno izhaja tudi dejstvo, da v nobeni od navedenih raziskav niso spraševali anketirancev po politični tradiciji v njihovih družinah.

Torej je treba zares vpeljati diskusijo o vrednotah, in sicer tako, ki bo postavila pod vprašaj vrednote našega blaginjskega šovinizma.

K temu sodi, da npr. žensko gibanje odločno kritizira prevlado tako imenovanega proizvodnega področja in logiko gospodarskega vrednotenja in ji za protitež postavijo pomen medčloveških odnosov, človečnost in pravico do osebnega prostora. Ekološko gibanje se prav tako hoče ograditi od miselnosti, ki temelji na rasti in napredku, in na to mesto postavlja odgovornost do sebe, do naslednje generacije in do narave. Poleg tega se moramo še prav posebej zavedati naše odgovornosti za izkoriščanje ljudi iz drugih dežel in celin.

To zahteva tudi kritičen premislek o naših lastnih željah po prevladi, ki se prav gotovo napajajo tudi iz nacistične zgodovine. Prav značilna nemška varianta

rasizma, ki se kaže s prav posebno brutalnostjo, namreč ne izhaja samo iz te zgodovine, ki nam je nekoč sugerirala obstoj etnično homogenega nemštva. Predstava namreč, da so Nemci lahko le belci, ki izhajajo iz nemške družine s krščansko tradicijo, še vedno živi in opravičuje nasilnike, ko naganjajo iz dežele ljudi, ki tem predstavam ne ustrezajo.

Iz tega je tudi razvidno, da sama diskusija o vrednotah ne bo dovolj, ker bi jo morale spremljati sočasne spremembe politične realnosti. K temu sodi enakopraven pristop do vseh ljudi, ki živijo pri nas, ne glede na njihovo etnični izvor, kakor tudi aktivna podpora pri njihovi politični in družbeni participaciji. Ne le od politike v ožjem pomenu besede, pač pa tudi od sindikatov, delodajalcev in drugih družbenih ustanov pričakujemo, da bodo odpravili dejansko diskriminacijo etničnih manjšin na delovnem mestu, v šolah, v soseskah, v javnih občilih in drugje. Eden najpomembnejših sklepov socioloških raziskav o medkulturnem sožitju je namreč ta, da neenakomerna zastopanost etničnih skupin v različnih statusnih položajih iz dneva v dan

ustvarja neenakost in s tem povezane občutke nad- ali podrejenosti, s tem pa nasprotuje dobrohotnemu trudu za anti-rasizem in večkulturnost. Šele takrat, ko bo turška profesorica ravno tako samoumevna kot nemški čistilec, črnski politik pa prav tako kot njegova islamska kolegica, bomo lahko trdili, da so se tudi nazori domačinov spremenili.

To pomeni tudi, da so vsi, ki so pri nas odrasli kot člani večine, svoje izkušnje dominacije že ponotranjili. Take države in občutkov se je treba ovedeti in o njih kritično razmisliti. Verjetno se mora vsak posameznik zase »odučiti«¹ rasizma in antisemitizma, »unlearn«, kot rečejo v angleškem govornem prostoru, kjer imajo že dodelane določene programe. Pri nas smo na samem začetku, tudi na primer pri kritičnem pregledu šolskih knjig in ostalih orodij socializacije.

Živimo v vladajoči kulturi in navadili smo se uveljavljati svojo premoč in izrabljati druge za svoje interese. Strategija, ki bi hotela vsaj v osnovi zadovoljiti zahteve po enakosti in svobodi, se bo zato morala začeti hkrati na različnih ravneh osebnega, družbenega in političnega sistema.

Literatura

- T. BAURIEDL (1992), *Wege aus der Gewalt: Analyse von Beziehungen*. Freiburg: Herder.
- U. BECK (1982), *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt: Suhrkamp.
- F. FANON (1980), *Schwartzte Haut, Weisse Masken*. Frankfurt: Syndikat.
- W. HEITMEYER (1989), *Rechtsextremistische Orientierungen bei Jugendlichen*. München: Juventa – (1992), *Die Bielfelder Rechtsextremismusstudie*. München: Juventa.
- J. HELD, H. W. HORN et al. (1991), »Du musst so handeln, dass Du Gewinn machst...«: *Besedilo št. 18*. Duisburg.
- G. M. HEREK, K. T. BERRILL (1992), *Hate Crimes: Confronting violence against lesbians and gay men*. London: Sage.
- D. HOFFMEISTER, O. SILL (1992), *Zwischen Aufstieg und Ausstieg: Autoritäre Einstellungsmuster bei Jugendlichen und jungen Erwachsenen*. Opladen: Leske u. Budrich.
- Ch. HOLZKAMP, B. ROMMELSPACHER (1991), *Frauen und Rechtsextremismus*. *Paed Extra*, H: 33-39.
- J. KRISTEVA (1990), *Fremde sind wir uns selbst*. Frankfurt: Suhrkamp.

- SENATSVRWALTUNG FÜR JUGEND UND FAMILIE (ur.) (1992), *Gewalt gegen Schwule – Gewalt gegen Lesben: Ursachenforschung und Handlungsperspektiven im internationalen Vergleich*. Dokumente lesbisch-schwuler Emanzipation des Referats für gleichgeschlechtliche Lebensweisen Nr. 6, Berlin.
- B. ROMMELSPACHER (1993), Etnischer und eugenischer Rassismus. Aspekte psychologischer und kultureller Dominanz. *Randschau Z. f. Behindertenpolitik* 2.
- (1992), Rechtsextremismus und Dominanzkultur. V: A. FORTZIK *et al.*, »...ein Herrenvolk von Untertanen: Rassismus-Nationalismus-Sexismus. Duisburg: Diss.
- (1992), Nationale Identität und Größenwahn. V: B. SCHOCH (ur.), *Deutschland Einheit und Europas Zukunft*, Frankfurt: Suhrkamp.
- D. ROTH (1989), *Forschungsgruppe Wahlen: Charakteristische Einstellungsunterschiede zwischen Männern und Frauen*. Neobjavljen rokopis.
- H. WILLEMS (1992), Strukturen und Ausbeutungsmuster fremdenfeindlicher Gewalt. *Vortrag Soziologentag* 28. 9.-2. 10. Düsseldorf.